

TÜRK EDEBİYATI TARİHLERİNDE MEHMET AKİF ALGISI

DOÇ. DR. YÜKSEL TOPALOĞLU*

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk çeyreği, Türk tarihinde hemen her bakımdan büyük çalkantıların ve önemli değişmelerin meydana geldiği bir dönemdir. II. Meşrutiyet'in ilanı, Trablusgarp ve Balkan Savaşları, siyasi iç çekişme ve karmaşalar, I. Dünya Savaşı, Millî Mücadele, yeni Türk Devleti'nin kurulması ve Cumhuriyet'in ilanı gibi büyük hadiseler hep bu süreçte meydana gelmiştir. Bu sürecin önemli tanıklarından biri, kuşkusuz Mehmet Akiftir.

Mehmet Akif, hem bu süreçteki rolü, hem de kalemi ve düşünceleriyle muhtelif mahfillere ve eserlere konu olan ve tartışılan bir şahsiyettir. Türk edebiyatı tarihleri bunun iyi örneklerinden biridir. Bu eserlerde Akif, çok farklı yönleriyle ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Üstelik bu değerlendirmeler, çoğu kez edebiyat tarihçilerinin ideolojik bakış açılarına göre şekillenebilmekte ve böylece farklı Akif imaj ve algıları ortaya çıkabilmektedir. İşte bu makalede Türk edebiyatı tarihlerinde beliren farklı Mehmet Akif algıları üzerinde durularak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Giriş

Edebiyat tarihi kavramı, farklı tarifleri olmakla birlikte en genel ve yaygın şekliyle edebiyatı, "diğer toplum müesseseleri gibi tarihin içinde ele alan bir disiplin" biçiminde tanımlanabilir. Bizde bugünkü manada ve kapsamda değilse bile bu disipline Anadolu sahası Türk edebiyatında *tezkire* adıyla tesadüf etmek mümkündür. Ancak onun daha bütünlüklü ve Batıdaki ölçülerine yakın biçimde görünmeye başlaması ise 19. yüzyılın ikinci yarısından sonradır. Bu tarihten sonra

* Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Kuşkusuz tarihî süreç içinde bir tek Mehmet Akif yaşamıştır. Ancak bugün elimizde olan edebiyat tarihlerine bakıldığında ise birden çok Mehmet Akif anlatısı veya görüntüsünün yer aldığı görülür.

Anadolu sahasında 'tarih olmuş' şahsiyet ve eserler edebiyat tarihi disiplininin konusu olmakta ve incelenmektedir.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, tarih olmuş bu şahsiyet ve eserlerin, ardına bir *tarih* kavramı ilave edilmiş edebiyat tarihi disiplininin konusu olması, bu disiplinin, kavramın asıl ait olduğu yani *tarih biliminin* en azından vesikaya dayalı tarih ve gerçeklik araştırması gibi somut ve sorunsuz tarihleri veya bilgileri/gerçeklikleri ortaya koyduğu iddia edilemez. Zira anlaşılacağı gibi üzerinde durduğumuz disiplinin adının ilk yarısını oluşturan kavram edebiyattır. *Tarih* ise, sadece ödüncülenerek ona ilave edilmiş bir kavramdır. Bu gerçeklik ise onun, vesikalara başvurması ve kullanmasıyla üstüne düşen sübjektiflik gölgesinden güçbela da olsa kurtulabilen *tarih* disiplini gibi güvenilir olmadığını göstermektedir.

Bu açıdan bakıldığında bir disiplin olarak edebiyat tarihinin işinin gerçekten de hayli zor olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü öncekinin aksine onun başvurabileceği ve kullanabileceği 'vesikalar' sadece ve sadece dille inşa edilmiş/kurulmuş şahsiyetler ve edebî metinleridir. Kabul etmek gerekir ki, ana hususiyeti inşa etmek veya kurmak olan dille meydana gelmiş bu *vesikalara*/metinlere dayanarak tam manasıyla güvenilir, tartışmasız ve sahih bir edebiyat tarihi yazmak son derece güçtür. Bunun somut ve açık örnekleri, yazılmış ve bugün elimizde bulunan edebiyat tarihlerinin ta kendileridir. Tarih içindeki yapısı ve bütünleştirici özelliğine bakıldığında üzerinde en çok uzlaşılabilir gibi görünen Mehmet Akif ise bunun çarpıcı örneklerinden sadece bir tanesidir. Kuşkusuz tarihî süreç içinde bir tek Mehmet Akif yaşamıştır. Ancak bugün elimizde olan edebiyat tarihlerine bakıldığında ise birden çok Mehmet Akif anlatısı veya görüntüsünün yer aldığı görülür. Bunun yukarıda kısaca değindiğimiz edebiyat tarihlerinin birer kurgusu veya inşası olduğu muhakkaktır. Bu makalede edebiyat tarihi adı altında yayımlanmış belli başlı edebiyat tarihlerindeki Mehmet Akif algıları üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Biyografik Açıdan Mehmet Akif

Edebiyat tarihlerinde biyografik bilgiler, bilindiği gibi genelde ele alınan şahsiyetin ailesi, doğumu, çocukluğu, öğrenimi, çalışma hayatı, edebî şahsiyeti, eserleri gibi belli tematik akışlar çerçevesinde sunulurlar. Tabii olarak Mehmet Akif'i edebiyat tarihlerine konu edinen edebiyat tarihçileri de, hemen hemen benzer yöneme başvurarak ele aldıkları ve dikkate sundukları söylenebilir. Zaten bunun dışına çıkmak edebiyat tarihleri için çok da mümkün görünmüyor. Aksine bu tarz tematik gruplamalar, hem edebiyat tarihçisine, hem de okura büyük

kolaylıklar sağlıyor. Bunda kuşku yok; ancak burada öncelikle asıl olarak üzerinde durmak istediğimiz husus, kuşkusuz yönetime ilişkin bu noktalar değildir. Bundan daha ilginç olduğunu zannettiğimiz başka bir noktadır. O da Akif'in biyografisi anlatılırken edebiyat tarihçilerinin özellikle onun etnik kökenini verişte takındıkları tavır veya ortaya koyuş biçimleridir. Bazı edebiyat tarihçileri onun bu yönünü hiç görmezken, bazıları da kanaatimize göre daha çok buldukları ideolojik zeminden daha görünür ve belirgin bir şekilde vurgulamışlardır. Bunları daha açık ve net bir şekilde görmek için Akif'i bu yönüyle konu edinen edebiyat tarihlerinden birkaç tanesinin ilgili kısımlarını alıntılar ve okumak gerekmektedir:

"Bugün 59 yaşlarında bulunan Mehmet Akif Bey, 1873'te İstanbul'da doğdu. Babası Arnavutluk'un İpek kasabasından ve ulemadan Mehmet Tahir Efendi, anası da Buharalı bir hanımdır."

"Türk şiirinde, millî-dinî-ahlakî yeni bir çığır açmış olan Mehmet Akif Ersoy İstanbul'da doğdu. Babası, İpekli Temiz Tahir Hoca, annesi, Buharalı bir aileden gelen, Tokat doğumlu Emine Şerife Hanım'dır."

"Baba tarafından Arnavutluklu, anne tarafından Buharalı ve eski bir Türk ailesine mensuptur. Babası, İpekli; annesi Tokatlıdır."

"Mehmet Akif'in yaşamında, Buhara'dan gelmiş bir soya bağlı anasıyla Arnavutluk'taki Suşisa köyünden gelmiş tarafının birleşmiş etkilerinin bulunduğu herkesçe kabul edilir."

Bu ve benzeri alıntılarda Akif'i etnik kökeniyle birlikte daha görünür kılmaya ve vurgulamaya gayret gösterenlerin sol veya o cenaha yakın olanlar olduğu dikkati çeker. Buna mukabil milliyetçi muhafazakâr cenah ise Akif'i, anne tarafını daha belirgin ama baba tarafını ise ya hiç ya da çok az görünür bir şekilde gösterdiği dikkatlerden kaçmaz. Burada Akif, özellikle İslami, kültürel ve diğer müşterek sebeplerden dolayı özün ayrılmaz veya ana parçası olarak görüldüğü şüphesizdir ki, bu da milliyetçi muhafazakâr dünya görüşüne mensup olanların tabii bakış açısıdır.

Ancak burada her iki bakışın dışında bir üçüncüsünden de bahsetmek gerekir. O da farklı cenahlara mensup olan kişilerin bakışıdır. Onların yaklaşımında Akif'in kökeni hiçbir şekilde kayıtlarda yer almaz. Kendisinin İstanbul'da doğduğu söylenir, geçilir veya aileye ve doğumuna ilişkin hiçbir kayıt yer almaz. Akif'e yaklaşımı son derece olumsuz ve küçümseyici olan İsmail Hikmet Ertaylan, Vasfi Mahir Kocatürk, Hıfzı Tevfik Gönensay ve Şükran Kurdakul bunlardan birkaçıdır. Onlar edebiyat tarihlerinde belirtildiği gibi Akif'in bu yönüne temas etmezler.

Akif'in kökenine ilişkin bu kısmî farklılaşmalara mukabil ailesi, aldığı terbiye ve beslendiği kaynaklar konusunda belki de hiçbir noktada belirmeyen bir müşterekliğin mevcut olduğu görülür. Akif'in sağlam bir dini eğitim gördüğü, öğrenim hayatında babasının önemli bir yere sahip olduğu, ondan çok şey öğrendiği; onun öncelikle Doğu ilimleriyle donanmaya başladığı, ancak zaman içinde bunlarla iktifa etmeyip modern ve Batılı ilimlere de yönelerek gerekli dengelemeyi yaptığı; Arapça ve Farsçanın yanında Fransızca'yı da öğrenerek Batıyı izlediği belirtilir.

Akif, İslamcı cenahın ifade ettiği ve konumlandığı gibi safi İslamcı bir şair midir veya milliyetçi-muhafazakâr kesimin kuvvetle vurguladığı gibi milliyetçi bir şair midir veyahut öncekilere nazaran daha cılız gibi görünse de hemen her gruptan kişilerin ileriye sürdüğü/iddia ettiği gibi reformist bir şair midir?

Düşünsel/İdeolojik Yapı Bakımından Mehmet Akif

Mehmet Akif okumaları veya değerlendirmelerinde üzerinde en çok söz söylenen, konuşulan ve tartışılan, ancak bütün bunlara rağmen 'tartışmalı' olmaktan da çıkmayan konu, şüphe yok ki onun ideolojik konumudur. Başka bir ifadeyle Akif, İslamcı cenahın ifade ettiği ve konumlandığı gibi safi İslamcı bir şair midir veya milliyetçi-muhafazakâr kesimin kuvvetle vurguladığı gibi milliyetçi bir şair midir veyahut öncekilere nazaran daha cılız gibi görünse de hemen her gruptan kişilerin ileriye sürdüğü/iddia ettiği gibi reformist bir şair midir? Biraz önce de vurgulandığı gibi bunlar, Mehmet Akif'le ilgili literatürde en çok beliren ve tartışılan konulardır. Gerçekten de Akif, bunlardan hangisidir? Burada buna net bir cevap verilebilir mi? Elbette verilebilir. Ancak en nihayet o da şimdiye kadar verilmiş olanlardan farklı bir anlam ifade etmeyecektir. Dolayısıyla burada belki de tek bir cevabı aramaktan ziyade edebiyat tarihçilerinin verdikleri cevapları dikkatlere sunmak ve bunların nedenlerini veya arka planlarını sorgulamak daha yararlı bir ameliye olacaktır. Ayrıca böyle bir ameliye, bize edebiyat tarihlerindeki Akif'i daha görünür kılacaktır.

Edebiyat tarihlerinde Akif'i bu yönüyle ele alarak yoğun bir şekilde tartışan edebiyat tarihçisi

İsmail Hikmet Ertaylan'dır. Ertaylan, Akif'e ayırdığı bölümde onu son derece önyargılı, ideolojik, yanlı ve dahası acımasız bir yaklaşımla değerlendirir. Bu, gerçekten de tıpkı bir 'tarihçi' gibi olabildiğince vesikalara dayanarak realitenin ve hakikatin peşine düşmesi ve bahse konu nesneyi/özneyi bu açıdan ortaya koymaya gayret göstermesi gereken bir edebiyat tarihçisi tavrı değil, aksine bütünüyle sübjektif bir tavidir. Ertaylan'ın Akif kurgusuna geçerken burada 'uyarı' sadedinde öncelikle bu noktayı açıkça belirtmek gerekir.

Ertaylan'ın kurgusuna göre Akif, "dar bir çember içinde perendebâzlık edenler gibi din çerçevesi içinde sıkışmış kalmış" bir şahsiyettir. Ertaylan'ın, burada kullandığı 'din çerçevesi içinde sıkışıp kalmak' ibaresini okur, başlangıçta haklı olarak yadırgatıcı, yanlı ve kabul edilemez bulur. Ancak devamını okuyunca, öncekinin sonrakilere göre ne kadar 'masum' olduğunu açıkçası zihninden geçirmeden edemez. Çünkü Ertaylan'a göre "din çerçevesi içinde sıkışmış kalmış" olan Akif "tekmil membâ-ı ilhâmı olan dini hasbî olarak murakabeye daldığı zamanlar" şairlerdir; ancak onu "bir menfaat ve maişet vasıtası haline getirdiği zamanlar tahammül edilemez bir kaba ve azgın mutaassıp (*fanatique refréné*) olur.

Saldıracak yer, atılacak adam arar. Gözlerinde kan, dişlerinde zehir görülür. Dinin de telin edeceği menfur ve kerih bir manzara alır. Tapındığı dinin ve şer'in tavsiye ettiği hilm ve sükûndan, rıfk ve merhametten eser görülmez. Dünyayı ıslaha memur edilmiş serseri bir mütenebbî vaziyeti takınır. Esasen sıdk u hulûsu ile dine sarılmış olan olmayan bütün vicdanlarda böyle riyakâr bir taşkınlık (*hypocrite exaltation*) görülür. Meşrutiyet'in ilanına kadar kendini gösterecek bir fırsat bulamayan Akif, gâh mahalle kahvelerinde yazdığı manzumeleri dostlarına okuyarak ve mahalle kahvelerinden, medrese köşelerinden, cami avlularından ilham toplayarak, gâh saçtan tırnağa yağlanıp mahalle meydanlarında pehlivanlarla enseleşerek zaman geçirmiş, İnkılap'ın zuhuru Mehmet Akif'i Darülfünûn edebiyat müderrisliğine kadar çıkardı, muhitinden ayrılan bu adam yeni muhitine ısınmadı, o muhiti benimseyemedi. Kimine haset, kimine gayz ile baktı. Kendi zihniyetinde olan üç beş yordakçı ile ağız bir ederek memleketin ileri gelen udebâ-yı şuarâ ve fuzalâsına küfür etmeye kadar vardı. *Safahat* unvanıyla neşrettiği manzum eserler bu gaflet-i fikriyenin, bu şenaât-i edebiyenin yaşayan kara kalpli birer şahididir."

Oluşturulmaya çalışılan imajın daha açık şekilde görülebilmesi için büyük ölçüde Ertaylan'a dayalı olarak verdiğimiz bu anlatıda başta da vurgulandığı gibi son derece sorunlu ve kasıtlı yaklaşımlar dikkati çekmektedir. Ertaylan'ın yukarıdaki imajınasyonuna dikkat edilirse Akif, öncelikle dini 'bir menfaat ve maişet vasıtası haline getiren' bir din *istismarcısı*dır. Bununla birlikte o, 'gözleri kan bürümüş', 'dişleri zehirli', 'saldırgan', 'haset' ve 'gayz'a gark olmuş 'kaba ve azgın bir mutaassıp' veya fanatiktir. O kadar ki bu görüntüsüyle din bile onu telin eder. Onda ne 'yumuşaklık ve şefkat', ne de tatlılık ve merhamet' vardır. Bütün bu özellikleriyle o aslında bir 'riyakâr' ve sahtekârdır. Hatta Ertaylan, bunlarla da yetinmeyerek daha da ileriye gider: O, dünyayı düzeltmeye soyunan bir mütenebbi, yani peygamberlik taslayan bir 'peygamber bozuntusu'dur.

Ana metinde de açıkça görülen, ancak önemine binaen bir kez daha dikkatleri çektiğimiz bu nitelemeler, gerçekten de bir edebiyat tarihçisinin sahip olması gereken soğukkanlı tavır ile asla örtüşmemektedir. Ertaylan, bunlarla aslında bize sahipsiz bir Akif portresi çizmek yerine, sebepleri üzerinde daha da derinlemesine durularak izah edilebilir türlü saiklerden hareketle bir Akif inşa ediyor ki, bu inşanın sunduğu resim izaha muhtaç değildir: Bağnaz, yobaz', softa', gerici bir Akif. Açıkça ifade etmek gerekir ki, bu 'görüntü' kabul edilemezdir. İslam'ı 'zamanın icaplarına göre söyletmek' gerektiğini dillendirdiği için reformist diye 'yaftalanan' Akif gibi samimi bir dindarı, kesinlikle göstermez. Bu, olsa olsa Ertaylan'ın inşası veya görmek istediğidir.

Akif'i, bu yönüyle değerlendiren başka bir edebiyat tarihçisi de İsmail Habip Sevük'tür. Sevük, tarihsel olarak Ertaylan'la yakın zamanlarda yayımladığı edebiyat tarihlerinde Akif'i, öncesine nazaran daha soğukkanlı bir dille değerlendirir. Gerçi bu, onu düşünceleri ve yaklaşımlarıyla onayladığı ve beğendiği anlamına gelmez. Aksine onun görüşlerinin çoğunda yanıldığını açık olarak belirtir. Ancak her şeye rağmen onun samimi bir dindar olduğunu vurgulamaktan imtina etmez. Bu bağlamda Sevük, Akif'in portresini şöyle çizer:

“O, dinî felsefesini anlatırken akidelerini söylerken, seni kendi imanına davet ederken de samimidir. Bizce onun kanaati doğru olmayabilir, fakat onun kanaati kendince doğrudur. İnanıldığı şeyin doğru olmadığını ispat edebiliriz, fakat inanmadığına inanmış göründüğünü ispat imkânı olmaz. O, hakikati söyledi, söylediği hakikat olmasa da. İşte onun felsefe mihveri dindir ve onun dindeki mihveri de Allah korkusudur. Eğer insanlarda Allah korkusu yoksa insanlığın hiçbir meziyeti kalmaz. Ahlak dediğimiz şey ne ilimden, ne irfandan, ne vicdandan, hiçbir şeyden değil yalnız Allah korkusundan çıkıyor, o korkuyu insanlardan alınız; artık irfanın da vicdanın da, hiçbir şeyin de tesiri kalmaz.”

Sevük, Akif’in bu yaklaşımına katılmaz. Ona göre Akif’in “idealindeki bütün hata buradadır.” Bu noktada o, yanılmaktadır. Çünkü “milletleri yükselten sadece Allah korkusu değil, asıl mefkûre birliğidir.” Bunun tarihte somut örnekleri vardır. Sözelimi eski Yunan medeniyeti, Allah korkusu sayesinde parlamamıştır. Romalıların dünya imparatorluğu olmasında dinin hiçbir etkisi yoktur. Ayrıca “eski İslamların şevketi bile yalnız dinden değil, bir gaye uğrunda birleşmelerinden” doğmuştur. Bununla birlikte Sevük, Akif’in ferdi ahlakı, bütünüyle Allah korkusuna bağlamasını da doğru bulmaz. Ona göre birey Allah’tan korktuğu ve cehennemde yanacağı veya cennetle ödüllendirileceği için değil, “o fazileti ruhunun tabii bir vazifesi” olduğu için ahlaklı olur.

Bunlardan anlaşılıyor ki Sevük, Akif’i dindar ve samimi bir Müslüman, dahası bir İslam şairi olarak telakki etmektedir. Ancak onun dayanaklarının çok da sağlam olduğunu düşünmemektedir.

Bunlarla birlikte İsmail Habip’in üzerine eğildiği konulardan biri de Akif’in milliyet fikri karşısındaki tavrıdır. Ona göre Akif, İslamcı bir şair olarak milliyet fikrine net olarak karşıdır: “Garip bir tecellidir: Aruzu millileştirerek, en milli Türkçe ile, elinde dinin bayrağı, milliyet cereyanının karşısına dikildi! ‘Süleymaniye’nin kürsüsünden, ‘Fatih’in kürsüsünden, kürsü bulamazsa oturduğu yerden mütemadiyen bağırıyor: Başımıza bütün felaketler dinden ayrıldığı için geldi, milliyet İslamiyet’e giren tefrikadır.” Ancak Sevük, Akif’in bu noktada da yanıldığını düşünmektedir. Çünkü ona göre “Mehmet Akif’in İslam vahdetini dağıtır sandığı milliyet, bilakis Müslümanlığı kurtarmanın da yegâne çaresidir. Milliyet dinden o kadar kuvvetlidir ki, *Safahat* şairinin ırkdaşları nasıl kavmiyet namına bize hançer çekmişlerse peygamberimizin ırkdaşları da ordumuzu arkasından vurdular ve hepsinden belığı Köse İmam’ın oğlu Asım Çanakale’de en çok Hint Müslümanlarıyla boğazlaştı.”

Tartıştığımız konu zemininde Akif’i, edebiyat tarihçileri arasında belki de en farklı açıdan gören ve değerlendirenlerin başında Nihat Sami Banarlı ve Ahmet Kabaklı gelmektedir.

Nihat Sami Banarlı, “XIX. Asır Türk Edebiyatının Müstakil Sanatkârları” başlığı altında değerlendirdiği Akif’i, daha ilk satırlarda açık ve net bir şekilde konumlandırır. Buna göre Akif, yirminci yüzyılda “şairleri ve manzum hikâyeleriyle İslamî Türk milliyetçiliğini temsil eden” bir şahsiyettir. Ancak hemen ifade etmek gerekir ki, bu niteleme izaha muhtaçtır. Çünkü Akif, çağdaşlarından ne Ziya Gökalp ne de Ömer Seyfettin gibi daha rafine olan bir milliyetçiliği savunmuştur. Zaten

bunun farkında olan Banarlı, İslamî Türk milliyetçisi olarak takdim ederken onun 'İslam birliği' idealine veya İslamcılık akımına bağlı olduğunu unutmaz. Bunu açık olarak belirtir. Nitekim ona göre "Akif, -kalben Türk milletinin siyasî ve idarî iktidarı altında yücelmesini istediği- büyük bir İslam birliği için çalışıyor, bu samimî ideal ona hem Türkiye'yi hem de İslam dünyasını kurtarıp yaşatacak tek çare gibi görüyordu." Banarlı, aynı zamanda Akif'in İslamcı çizgisinin veya İslam birliği ülküsünün merkezinde "bir parça da Namık Kemal'i, Osmanlıcılık idealine bağlayan zihniyeti andırır taraflar" olduğu görüşündedir. Çünkü "Fransa ve Almanya gibi ülkeler bir kuvvet ve birlik kaynağı olan milliyetçilik fikri, muhtelif milletlerden mürekkep, Osmanlı camiası için olduğu kadar İslam birliği için de yıkıcı ve dağıtıcı bir zihniyettir. İslam birliği Akif'e içinde bulunduğu buhran günlerinde hem Türk hükümranlığını devam ettirmek hem de asırlardan beri uğrunda hemen yalnız Türk kanı dökülen İslam'ı ve İslam dünyasını kurtarmak ve yaşatmak için tek çare görünüyordu." Bu yüzden Akif, Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettinlerin aksine safi bir milliyetçilik yerine daha bütünleyici ve birliği muhafaza edici olarak gördüğü İslâmî Türk milliyetçiliğini benimsemiştir. Hatta o, birliğin muhafazası yolunda "müfrit Türkçüleri" daima uyarmıştır.

Anlaşıyor ki Banarlı, bu yaklaşımlarıyla Akif'i bugünkü İslamcıların algıladığı veya konumlandığı yapıdan ayırmakta ve Türk'ün başını çektiği büyük bir İslamî Türk birliğinin milliyetçisi olarak takdim etmektedir ki, zaten Akif'i bu yapının dışında telakki etmek mümkün görünmemektedir.

Düşünce ve ideolojik bakımdan Banarlı'ya pek yakın olduğu bilinen Ahmet Kabaklı ise Akif'i, benzer şekilde değerlendirir. O da Banarlı gibi daha çok kendisinin de içinde yer aldığı milliyetçilik fikri üzerine oturtur Akif'i. Ona göre Akif, Türkiye'de çoğunun zannettiği ve nitelediği gibi "ümmetçi" değil, bilakis 'dine bağlı' 'milliyetçilik fikrini' savunan bir şahsiyettir. Bu düzlemde o, sadece ırkçılığa karşı çıkmıştır. Bunun da makul gerekçeleri vardır. "Çünkü İmparatorluğun nazik şartları içinde bir de Türk-Arap-Arnaut gibi unsurların "kavmiyet" güdüsüne kapılarak birbirlerine düşman edilmeleri ihtimalini devleti mahvedecek büyük felâket gibi görmüş"tür. Hatta Kabaklı'ya göre Akif, *Fikr-i kavmiyeti tel'in ediyor Peygamber* dövizleriyle bütünüyle 'bölücülüğün' üstüne yürümüştür. "Yoksa Türk töresi, Batıcılık, kültür milliyetçiliği konularındaki düşünceleri Ziya Gökalp'tan farklı" değildir.

Bunlarla birlikte Kabaklı da, tıpkı Banarlı gibi Akif'in çağdaşları Türkçülerle ayrı düşmesini veya tartışmasını konjontürle ilişkilendirir. Ona göre Akif'in Osmanlı Devleti içindeki İslam unsurlarını aynı gözle görmek istemesi, duyarlı ve sorumlu bir aydının devleti koruma refleksinden kaynaklanmaktadır. O sıralarda Türkçülerle olan esas tartışması da bu noktadadır. "Bunun için Gökalp ve arkadaşlarına Türkçü-milliyetçi diyorsak, Akif ve arkadaşları için de İslamî-milliyetçi deyimini kullanmamız yerinde olur."

Kabaklı, Akif'i izahını yaptığımız çerçevede konumlandırır konumlandırmasına ama özellikle ilerleyen zaman ve meydana gelen gelişmeler bağlamında Akif'te fikrî manada son derece ciddi değişimler meydana geldiğini söyler. Sözelimi Akif, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı yıkımlarının sonunda "Türk-Arap-Arnaut

birliği' yani İslam birliği fikrinden ister istemez uzaklaşmıştır. Hatta Kabaklı, Akif'i, İstiklal Marşımızda birkaç kere kullanmış olduğu "ırkım" kelimesine atıf yaparak onun öncelerden vazgeçerek daha ziyade "İslam Türkü"nü andığını söyler.

Marksist geleneğe bağlı edebiyat tarihçilerinden Şükran Kurdakul'un Akif konumlandırması ise nettir. Ona göre Akif "çağdaş İslamcılarının önde gelen kalemlerinden biri"dir. O, İslam öğretisinin ilke ve kurallarından hayatı boyunca taviz vermemiş, şiirlerini ve makalelerini bu anlayış çerçevesinde kaleme almıştır. Bu bakımdan Kabaklı ve Banarlı'nın dillendirdiklerinin aksine Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının anlayış ve eğilimleriyle ters düşmüştür.

Bunlarla birlikte Kurdakul, Akif'in topluma ilişkin düşünceleri üzerinde de durur ve birtakım saptamalar yapar. Ona göre Akif, dini esas alan ve toplumdaki tüm bozulma ve çürümenin, İslamiyet'i yanlış yorumlama veya ondan uzaklaşmaktan kaynaklandığını düşünen İslamcı bir yazardır. Ayrıca o, Müslümanların içinde buldukları bozulmadan ve çürümüşlükten ancak Kuran'ı eskiden olduğu gibi doğru anlamalarından geçtiğini söylemektedir.

Bu başlık altında şimdiye kadar yapmış olduğumuz anlatımlar gösteriyor ki Akif, edebiyat tarihlerinde birden çok görüntüyle karşımıza çıkan bir şahsiyettir. O, kimine göre dar bir çember içine sıkışmış bir mutaassıp, kimine göre İslamî-Türk milliyetçisi, kimine göre İslamcı bir şairdir. Bunlar, aslında bakılanla birlikte ama ondan ziyade bakanın yarattığı görüntülerdir.

Edebiyat tarihçileri, Akif'i ideolojik yapı bakımından dikkate sunarlarken özellikle onun beslendiği veya daha yerinde bir ifadeyle etkilendiği kaynakları da zikrederler. Bunlar arasında özellikle iki isim dikkat çekicidir. Bunlardan ilki, Muhammet Abduh, diğeri ise Cemalettin Efganî'dir. Şimdiye kadar söz konusu ettiğimiz veya etmediğimiz edebiyat tarihçilerinden Nihat Sami Banarlı, Ahmet Kabaklı, Şükran Kurdakul gibi isimler onun bu yönüne eğilmişler ve ondan hayli beslendiğini vurgulamışlardır. Hatta bu iki şahsiyetin, Doğu'nun büyük reformcuları olduğu ve Akif'in de onlardan bu yönüyle etkilendiğini belirtmişlerdir.

Sanatkâr Mehmet Akif

Dili kullanabilme kabiliyeti, vezne hâkim olmak, nazımda ve tahkiyede yetkin olmak, taze hayaller ve mazmunlar bulabilmek gibi hususiyetler Anadolu sahasında gelişen Türk edebiyatı geleneğinde şair sıfatıyla ortaya çıkan zatın sahip olması gereken olmazsa olmazlarındandı. Geleneğe bağlı ancak yüzü yeniye dönük olan Mehmet Akif de edebiyatta dili, vezni, tahkiyeyi ve buna benzer daha başka hususları son derece önemsemiş ve bu çerçevede haklı bir şöhrete erişmiştir. Bugün, Mehmet Akif'in, dili ve vezni kullanma, onlara hâkimiyeti, iyi bir nâzım olduğu konusunda hemen kimsenin bir itirazı yoktur. Bu konularda tam bir ittifak vardır. Ancak dili, vezni kullanma ve iyi bir nâzım oluşu dışında söz gelimi onun sanatkâr olduğu konusunda tam bir ittifak var mıdır? Çünkü kimine göre Akif, sadece bir dil ve vezin ustasıdır. Bu ve diğer birkaç unsur yetkin şekilde kullanması dışında bir özelliği yoktur. Hatta daha da ileri gidilerek onun sanatkâr olmaktan ziyade sadece bir 'nâzım' olduğu söylenir. Burada çevremizde duyduğumuz bu ve benzeri konuları, edebiyat tarihlerine yansımış biçimlerini ele alıp değerlendirecek ve böylece

sanatkâr Akif algısını kavramaya çalışacağız.

Edebiyat tarihlerinde Akif'i, sanatkâr kimliğiyle ele alarak değerlendiren edebiyat tarihçilerinden ilki İsmail Hikmet Ertaylan'dır. Daha önceki başlıklardan da tahmin edileceği gibi Ertaylan'ın bu konudaki yaklaşımı büyük ölçüde olumsuzdur. Gerçi o, çok açık ve meydanda olan hakikatlerde diğer edebiyat tarihçileriyle aynı görüştedir. Ancak Akif'i, özellikle dini referans olarak kullanması veya bir 'İslam şairi' kimliğiyle belirmesi karşısında son derece olumsuzlayıcı ve küçümseyicidir.

Ertaylan, Akif'i söz konusu bakımdan değerlendirirken önce hiçbir şekilde inkâr edilemeyecek bir realiteyi belirtir: Akif, 'fitraten şair'dir. Ona göre Akif "fitratında mevcut olan bir kuvvetle şiirin âgûşuna atla"mıştır. Ancak "Akif o güzelliğin sihir ve füsununun hakkıyla kavrayamamış, o çeşniyi bütün incelikleriyle tadamamıştır." Ertaylan, Akif'in, şiiri bütün incelikleriyle tadamamasını, kuşkusuz gerekçesiz bırakmaz. Buna, kendince bir izah getirir. Ona göre Akif, "kendi muhitinden, dinî ve içtimaî muhitinden aldığı, gayz ve garazdan ruhunu kurtara"mayan, "din gibi bir âmîli âlet eden", "nokta-i nazarı" son derece dar olan, kısaca "muhitinin şairi" olmaktan öteye gidemeyen biridir. Bu bakımlardan o, yaratılıştan gelen kabiliyete, kumaşa rağmen ancak kuvvetli bir nâzımdır. Bunun ötesine geçebildiğini söylemek mümkün değildir.

Muhtelif sayfalardan yapılan bu alıntılardan anlaşılıyor ki Ertaylan Akif'i, şair olarak görmez. Ancak bu, kabul etmek gerekir ki, hakikati perdelemektir. Bunun farkında olsa gerek, Ertaylan bu kadar olumsuz kanaate sahip olmasına rağmen çoğunlukla belli şartlara bağlasa da kimi yerde Akif'in şair olduğunu lütfeder. Ama ifade ettiğimiz ve biraz sonra da görüleceği gibi bu lütuflar da şartlıdır. Sözelimi bir yerde ondan bahsederken onun söz konusu "gayz ve garazdan ruhunu kurtarabildiği dakikalarda cidden şairleştiği"ni söyler. "O zamanlar heyecanlı bir lisan, coşkun ve hazin bir ifade ile yazdığı parçalar şiir olur. Gayz ve garazı, gılgizet ve taassubu bırakıp da hulus ve kanaatiyle ilhamına râm olup yazsa idi, kendi vadisinde yegâne bir şair olacağında şüphe yoktur." Ertaylan, değindiği özelliklere sahip metin olarak da Akif'in meşhur *Bülbül* manzumesini gösterir.

Başka bir yerde ise yine "muhitinin tesiriyle, terbiye ve tahsilinin sevki ile şiirin aradığı ulviyete" yükselmediğini ve dolayısıyla "muhitinin şairi olup" kaldığını belirttikten sonra öncesine benzer şekilde devam eder: "Mahalle Kahvesi gibi tabiatın ve hakikatten aldığı ilham ve numunelerle realist bir ruh ibraz eden Âkif zevk ve hissini terbiye edebilse, sanatın inceliklerine nüfuz eyleyebilseydi fitratındaki istidadı tenmiye ederek iyi hatta yüksek bir şair olabilirdi." Ancak

Akif, -kalben Türk milletinin siyasî ve idarî iktidarı altında yücelmesini istediği- büyük bir İslam birliği için çalışıyor, bu samimî ideal ona hem Türkiye'yi hem de İslam dünyasını kurtarıp yaşatacak tek çare gibi görüyordu.

Akif, öncelikle “lisan itibarıyla” Türkçüdür. Çünkü o, “bilhassa nesirde, sade ve temiz Türkçenin en iyi misallerini veren” Muallim Naci'nin yaptığı işi, “nazımda ve tabii çok daha güç olan aruzda, hem de yalnız sade ve temiz Türkçeyi değil, bütün İstanbul şivesiyle Türk hançeresini aruza mihlayacak tarzda yapmıştır”

“bugünkü vaziyetle kuvvetli bir nâzım olmaktan daha ileri geçemez, çünkü küfür parlak da olsa edebiyat havzasına giremez. İşte Nef'i'nin *Sihâm-ı Kazâsı!*.. O koca şairin te'mini takdise değil telvise bir mülevves vesile olmuştur.”

Ertaylan'ın bu tarz “olurdu”, “olabilirdi” yapılı cümlelerine Akif'i değerlendirdiği kısmın son sayfalarında rastlanır. Burada da şartlı cümleler ve tavsiyeler birbirini takip eder. Ona göre Akif, “bu sahada sanatına taassup (*fanatisme*) gözlüğü, kin ve gayz-ı gılzeti katmadan çalışsa, itâb ve haşviyât nakîselerinden de kendisini korusa hiç şüphesiz kıymetli bir şair olurdu. Tahkiyedeki kudreti, nazımdaki kuvveti bu muvaffakiyetin zâminidir.”

Bunlardan anlaşılıyor ki Ertaylan'a göre Akif, fıtrattan gelen kudreti, diğer saiklerle birlikte özellikle dinî taassuba boğdurmuş bir şahsiyettir. Ancak bu son derece olumsuz bakışla birlikte Ertaylan, Akif'in dilinde bir tasvir kudreti ve tahkiye kabiliyetinin olduğunu da söyler. Ona göre Akif'te, Muallim Nâcilerde, Şeyh Vasfîlerde hatta İsmail Safalarda görülen bir “sühulet-i nazm”, bir “harîze-i kelâm” vardır. Dil onun elinde elastiki bir madde halindedir. Kelimeleri vezne sokmak için zorlanmaz. Her düşünceyi son derece kolay bir şekilde ifade eder. Ancak Ertaylan bu konuda da şerh düşer. Çünkü ona göre Akif, “bütün bir

manzumeyi lisanen bayağılaşmadan iptizal ve ıtına düşmeden, ilhâmen zaafa uğramadan söylediği azdır.”

Akif'i sanatkâr yönüyle değerlendiren bir diğer edebiyat tarihçisi İsmail Habip Sevük'tür. Öncelikle belirtmek gerekir ki Sevük'ün tavrı, Ertaylan'a göre olumludur. Ancak o da edebiyat tarihlerine yayılan değerlendirmelerine bakılınca Akif'i, genelde bir şair olmaktan ziyade bir *nâzım* olarak değerlendirme eğiliminde olduğu görülür. Onun 1340 tarihli edebiyat tarihinde kullandığı şu ibare, söylemeye çalıştığımız hususu somutlar kanaatindeyiz:

“Akide ile şiiri birbirinden ayırmalıyız. *Safahat* şairi nasıl düşünürse düşünsün, bu kitabı yazan onda şunu aramakla mükelleftir: Vecitten, dinî cûşîştən şiiri çıkarabildi mi? Bunu inkâr haksızlık olur. Kuru bir nazım üstünde metanetle yürüyen nâzımın vecit anlarında şiire çıktığını görüyoruz. Coğrafyanın vatani parçalanırken çöken Müslümanlığa kalpten gelen yaralı bir azapla inledi.”

Bu alıntı, dikkatle okunmalı ve asla okuru yanıltmamalıdır. Burada Sevük, Akif'e tek kalemde şair demiyor. Dikkat edilirse o, *kuru bir nazım üstünde metanetle yürüyen* bir nâzımdır ve ancak *vecit anlarında şiire çıktığı* görülmektedir. Onun nazımın şiire çıkabilmesinde yine büyük bir coğrafyanın parçalanma anına tanıklık

etmenin ıstırabı unutulmamalıdır. Yani söz konusu kata çıkarlar, aslında Akif'ten ziyade devrin ağır şartlarının kaçınılmaz bir sonucudur.

Sevük, daha sonra yayımladığı eserinde bu görüşünü kısmen de olsa yumuşatır; ancak bundan bütünüyle vazgeçtiği söylenemez. Nitekim bu konuda konuşurken genelde onun bir *nâzım* olduğunu telkin eder. Zaman zaman bundan vazgeçer gibi görünür ama dediğimiz gibi yine de büyük ölçüde önceki kanaate bağlıdır.

Sevük'ün değerlendirmelerinde daha ilginç olan husus ise, bir din veya İslam şairi olduğunu söylediği Akif'i, iki noktada Türkçü olarak nitelemesidir. Buna göre Akif, öncelikle "lisan itibarıyla" Türkçüdür. Çünkü o, "bilhassa nesirde, sade ve temiz Türkçenin en iyi misallerini veren" Muallim Naci'nin yaptığı işi, "nazımda ve tabii çok daha güç olan aruzda, hem de yalnız sade ve temiz Türkçeyi değil, bütün İstanbul şivesiyle Türk hançeresini aruza mihlayacak tarzda yapmıştır". Bu itibarla Akif, hem Muallim Naci'yi, hem de Tefik Fikret'i "ikmal ve itmam" etmiştir. "Hem o Türkçe nazmı, mısralarında İstanbul şivesini ve Türk hançeresini olduğu gibi yaşatmak işini hiç de herhangi bir nazariyeye uyararak, Türkçülük cereyanının başlangıcından sonra, o iddiaya misaller vermek ister gibi bir emelle yapmadı. Meşrutiyet'in ilanını müteakip ortalığı Servet-i Fünun edebiyatının hâkim olduğu, bilahare Türkçülük ve edebiyata milliyet cereyanına bayraktarlık yapan Ömer Seyfettin ve Ali Caniplerin bile en koyu bir Servet-i Fünun edebiyatçılığı yaptıkları bir zamanda Mehmet Akif [...] tam Türkçenin tam edasını veren manzumeler yazıyordu: Yapılan işin kıymeti ve edebiyat tarihi itibarıyla ehemmiyeti buradadır."

Sevük, bu yerinde ve hakşinas değerlendirmelerine, sözünü ettiği Türkçülüğün ikinci düzleminde de devam eder. Ona göre Akif'in "Türkçülüğündeki ikinci mahiyet onun mahalliyet-çiliğindedir; eserlerine mahallî rengi aksettirmekteki kabiliyetindedir." Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse Sevük, Akif'i yerli ve millî hayatı canlı, gerçekçi ve tüm çıplaklığıyla anlatması bakımından Türkçü bulmaktadır. Ona göre Hüseyin Rahmi'nin romanlarıyla, Ahmet Rasim'in makaleleriyle yaptığı işi Mehmet Akif de manzumeleriyle yapmıştır. O, kaleme aldığı meşhur manzumelerinde eski İstanbul'un birçok yönünü, adetlerini, okulsuz kalan Türk çocuklarının kültür özelemlerini, kadın boşamaların fecaatini, bayramda Türk çocuklarının eğlence tarzlarını, Abdülhamit Devri'nin acı sürgünlerini, ibretlik hadiselerini kısaca millî hayatın tüm yönlerini canlı ve gerçekçi bir şekilde, adeta birer fotoğraf makinesi dikkatiyle sunmuştur. Sevük, Akif'in bu hayatı yansıtma noktasında son derece başarılı olduğunu söyler. Hatta o, yer yer Millî edebiyatın önemli isimlerinden Mehmet Emin'le karşılaştırır. Ona göre "*Türk Sazı*'nda böyle canlı parçalar yerine mücerret mevzular vardır; orada dilenen dilenciye on para vermemiz söylenir. Burada ise mesela bir küfeci çocuğun hayatındaki ve nasibindeki meraret anlatır. 'Türk Şairiyim' diyenin şiirinde Türk hayatından levhalar yok: 'Din Şairiyim' diyen *Safahat* nâzımında ise bunlar bol bol ve kucak kucak var."

Bunlarla birlikte Sevük, Akif'in hemen her edebiyat tarihçisinin hemfikir olduğu konuları da zikreder. Sözgelimi Sevük'e göre de Akif, aruzu, Türkçeyi kudretle kullanan bir sanatkârdır. Hatta "aruz, onun elinde tam bir balmumu ol"muştur. Aynı şekilde o, toplumsal hayatı gözleme, tasvir, tahkiye ve bunları en inandırıcı ve samimi şekilde ifade etmede büyük bir kabiliyettir. Onun söyledikleri

Akif, Türk milletinin en zor ve netameli günlerinde “Anadolu’nun çığnenişinden duyulan hüznüleri, düşmana karşı yönelen büyük azimleri, kurtuluşa doğrulan umutları ve büyük zafer sevinçlerini, en güzel duyan ve gelecek yüzyıllara nakleden vatan şairimiz oldu.

muhayyel olandan ziyade görüldür. Çünkü Akif, hayalle işi olmayan, ‘her ne söylemişse görüp de söyleyen’ bir sanatkârdır.

Akif’i, kısa da olsa edebiyat tarihinde değerlendiren bir başka edebiyat tarihçisi de Hıfzı Tevfik Gönensay’dır. Bazı noktalarda İsmail Habip’in görüşlerini tekrarladığı dikkati çeken Gönensay, Akif’i her şeyden önce “devrinin geç kalmış bir şairi” addeder. Ona göre Akif, hece ölçüsünün, millî duyguların her geçen gün kuvvetlenerek kökleştiği bir dönemde aruzla dinî duyguları bütün samimiliğiyle terennüm etmeyi tercih etmiştir. Ancak Gönensay’a göre Akif, “titiz ve itinalı bir sanatkâr” değildir. Çünkü o, kelimeleri ölçüp biçmekten hoşlanmayan, bu yüzden de dilinde “ara sıra aksaklıklara, ahenksizliklere” düşen, “en kuvvetli, en güzel, en hünerli denebilecek mısraların arasına kıymetsiz, zevksiz mısralar sıkıştırarak nazım dilinde muvazenesizlikler” gösteren, bunlara mukabil “nazım tekniğini mükemmel” bilen bir sanatkârdır.

Gönensay da diğerleri gibi Akif’in toplum sorunlarını öncelediğini ve bu çerçevede hayat tablolarını canlı bir surette tasvir ettiğini söyler. Ona göre Fikret nasıl ki “tabiatı objektif bir gözle görmüşse, o da iç hayatımıza öyle bir gözle” bakmış ve “bize mahalle aralarındaki hayatın canlı ve acıklı

manzaralarını” göstermiştir. Bu noktada Gönensay, Sevük’te gördüğümüz gibi onun tutumunu Hüseyin Rahmi ile Ahmet Rasim’in yaptığı işle ilişkilendirir.

Nihat Sami Banarlı ve Ahmet Kabaklı ise öncekilere nazaran Akif’i daha da içselleştirerek ele alır ve değerlendirirler. Bunlardan ilki, Akif’in edebiyat tarihleri ve diğer mahfillerde şair olmaktan ziyade özellikle ve kuvvetle bir *nâzım* olarak görüldüğünü söyler ve buna şiddetle karşı çıkar. Ona göre “Akif’e, tıpkı Namık Kemal’e yapıldığı gibi, sol sesli kimseler tarafından bazı hücumlarda bulunulmuş, bir Türk büyüğü daha, vatan çocuklarının gözünden düşürülmek istenmiştir.” Oysa Banarlı’ya göre ‘sol sesli kimseler’ veya söz konusu görüşü dillendirenler yanılmaktadırlar. Çünkü Türk gençliği ve milletinin ona verdiği değer bunun açık delilidir. Bu bakımdan “İstiklal Marşı şairi, dinî-lirik şiir, millî-vatanî şiir, yurt ve iç hicranlarını dile getiren şiirler vadisinde, yirminci asır Türk şiirinin en kudretli sanat mahsullerinden bir kısmını kendi imzasıyla değerlendiren, büyük sanatkârdır ve Türk dili, onun bu dile verdiği sade, samimî ve zevkli güzellik dolayısıyla bu şaire minnettardır.”

Banarlı’nın, gerek bu ve gerek diğer konularda olsun, Akif’e bakışı son derece olumlu olduğunu söylemeye gerek yok. Onun için Akif, bir aruz ve dil ustasıdır.

Türk hayatı, onun kuvvetli müşahadesi, tahkiye ve tasvir gücü, güçlü dili ve aruzu ve tabii ki o şüphe edilemez samimiyetiyle yansımıştır.

Banarlı'ya mukabil Ahmet Kabaklı ise Akif'i çok daha yoğun ve geniş bir şekilde ele alarak değerlendirir. Kabaklı'nın değerlendirmelerinde Akif'in şair mi yoksa sadece bir *nâzım* mı olduğu sorusu hiçbir şekilde gündeme gelmez. Aslında gelmesine de gerek yoktur. Çünkü Kabaklı için Akif, gerçek manada bir vatan ve millet şairidir. Ona göre Akif, Türk milletinin en zor ve netameli günlerinde "Anadolu'nun çığnenişinden duyulan hüznüleri, düşmana karşı yönelen büyük azimleri, kurtuluşa doğrulan umutları ve büyük zafer sevinçlerini, en güzel duyan ve gelecek yüzyıllara nakleden vatan şairimiz oldu. Edebiyatımızdan Akif'in şiirlerini çıkarırsanız, Çanakkale şehitlerinin o eşsiz dayanışından ve bir ülkeyi gönül birliği ile kurtaran milletin şahlanışından elde yalnız birkaç satır inilti kalacaktır. Mehmet Akif, I. Dünya Harbi ve Kurtuluş Çağı Türklüğünü hüznü, umut ve sevinçleriyle temsil ve terennüm eden benzersiz bir şairimizdir."

Bu haklı konumlandırmanın yanında Kabaklı, Akif'in sanatçı tavrı üzerinde de genişçe durur. Ona göre Akif, toplumu önceleyen, toplum ve millet için sanatını icra eden bir şahsiyettir. O ne bir Haşim, ne bir Hamit, ne de bir Servet-i Fünûn şairidir. Çünkü o, ne Haşim gibi "müphem duygular"a, ne Hamit gibi "yüce ve fizikötesi kavramlar"a ve ne de Servet-i Fünûncular gibi "süslü hayaller"e yer verir. O, her gördüğünü doğrudan doğruya, lafı dolandırmadan açıkça söyler. Kabaklı, Akif'in bu tavrından hareketle onun içerik yönünden realist, biçim bakımından ise parnasist sayılabileceğini, hatta "çoğu şiirlerinde realistleri de aşip Natüralistlerle birleş"tiğini söyler.

Sonuç

Türk kültür, siyaset ve edebiyat tarihinde derin izler bırakmış bir şahsiyet olan Mehmet Akif, hem yaşadığı dönemde, hem de ölümünden sonra yayımlanan edebiyat tarihlerinde genişçe yer bulmuş ve çeşitli yönleriyle ele alınarak tartışılmıştır. Bu açıdan hareketle edebiyat tarihlerindeki Akif algısına bakıldığında onun, özellikle edebiyat tarihçilerinin dünya görüşleri, tercihleri, dine karşı tutumları ve buna benzer diğer saiklerle ele alındığı ve konumlandırıldığı söylenebilir. Başka bir ifadeyle dış dünyada yaşamış *tek* bir Akif vardır; ancak edebiyat tarihlerine bakıldığı zaman bunun daha da çeşitlendiği dikkati çeker.

Bu çeşitlenmelerin ilki, kuşkusuz ideolojik yapı noktasında kendini gösterir. Buna göre Akif, kimine göre gerici, tutucu bir şair, kimine göre İslamcı bir şair, kimine göre dinî veya dindar bir şair, kimine göre vatan ve millet şairi, kimine göre de İslamî-milliyetçi bir şairdir. Sayılan tüm bu sıfatlar veya benzerlerinin, söz konusu edebiyat tarihlerinde onun için kullanıldığı rahatlıkla söylenebilir. Bu sıfatları kullananlardan biri olan İsmail Hikmet Ertaylan'ın, bu konuda Akif'e karşı takındığı tavrı ve onu değerlendiriş biçimi, özellikle vurgulanmalıdır. Gerçekten de Ertaylan, bu konuda Akif'e karşı son derece önyargılı, insafsız ve acımasızdır. Onun değerlendirme tarzı ve tavrında bir edebiyat tarihçisinde olması gereken ölçütlerin tamamının ortadan kalktığı net bir şekilde söylenebilir. Ertaylan'a mukabil diğerlerinin tavrı ise daha mutedildir. Ancak burada da bir nokta dikkati çeker. O da ideolojik yakınlığın veya akrabalığın doğurduğu *içerden* veya *hissi* değerlendiriştir.

Bu tarz değerlendirmeler de anlaşılacağı gibi olanı değil, daha ziyade arzu edileni veya görülmek isteneni çizer.

Edebiyat tarihlerinde dikkati çeken tartışmalardan bir diğeri de Akif'in sanatkârlığı konusudur. Gerçi bu noktada tartışma daha çok *nâzım* mı, şair mi de yoğunlaşıyor. Bunların dışında kalan konularda tam bir ittifakın olduğu söylenebilir. Özellikle onun bir dil ve aruz üstadı olduğu, veznin ilk kez onun elinde bu kadar işlevsel bir hâl aldığı, sade İstanbul Türkçesini kullandığı, gözlem kabiliyetindeki başarısı, tasvir ve ifadedeki kudreti büyük ölçüde kabul edilerek söylenir.

Kaynaklar

- AKYÜZ, Kenan (1995), *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- BANARLI, Nihat Sami (1987), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 2, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- BENDERLİ, Muvaffak Hüsnü (1937), *Edebiyat ve Edebiyat Tarihi El Kitabı*, İstanbul: Cumhuriyet Kitaphanesi.
- ENGİNÜN, İnci (1977), "Türk Edebiyatı", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (2011), *Türk Edebiyatı Tarihi I-IV*, (hızl., Abdullah Uçman vd.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- GÖNENSAY, Hıfzı Tefik (1944), *Başlangıcından Tanzimat'a Kadar Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HABİP, İsmail (1340), *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Matbaa-i Amire.
- HABİP İsmail (1932), *Edebî Yeniliğimiz*, İkinci Kısım, İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.
- KABAKLI, Ahmet (1985), *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı İstanbul: Vakfı Yayınları.
- KARA, İsmail-İBANOĞLU (2011), Fulya, *Sessiz Yaşadım Matbuatta Mehmet Akif 1936-1940*, İstanbul: Zentınburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- KARAAALIOĞLU, Seyit Kemal (1980), *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1970), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- KURDAKUL, Şükran (1992), *Çağdaş Türk Edebiyatı II Meşrutiyet Dönemi 2. Kitap*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- MUTLUAY, Rauf (1973), *100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı 1908-1972*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- URAZ, Murat, *Türk Edip ve Şairleri*, C. 1-4, İstanbul: Numune Basımevi.